

ПРОЦЕНКО І. В.

аспірант

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ

У статті аналізується поточний стан та тенденції зовнішньої торгівлі послугами України, її місце на світовому ринку послуг. Досліджено галузеву структуру торгівлі послугами, визначено її динаміку, тенденції та закономірності, проаналізовано динаміку експорту та імпорту послуг України за період 2000–2013 рр. Було досліджено стан світового ринку послуг та роль на ньому України в розрізі транспортних, фінансових, ділових, інформаційно-комунікаційних та інших видів послуг. Виявлено зростання ролі України як важливого учасника світового ринку послуг, про що свідчить зростання часток України в експорті та імпорті ряду послуг, зокрема послуг в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. В цілому, протягом досліджуваного періоду простежувались тенденції збільшення частки України в світовій структурі експорту наукоємних послуг.

Ключові слова: експорт послуг, галузева структура експорту послуг, частка України в зовнішній торгівлі послугами, тенденції вітчизняного експорту та імпорту послуг.

ПРОЦЕНКО І. В.

аспірант

Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

СТРУКТУРА ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УСЛУГАМИ УКРАИНЫ

В статье анализируется текущее состояние и тенденции внешней торговли услугами Украины, ее место на мировом рынке услуг. Исследована отраслевая структура торговли услугами, определены ее динамика, тенденции и закономерности, проанализирована динамика экспорта и импорта услуг Украины за 2000–2013 гг. Исследовано состояние мирового рынка услуг и роль на нем Украины в разрезе транспортных, финансовых, деловых, информационно-коммуникационных и других видов услуг. Выявлено возрастание роли Украины как важного участника мирового рынка услуг, о чем свидетельствует рост частиц Украины в экспорте и импорте ряда услуг, в частности услуг в сфере информационно-коммуникационных технологий. В целом, в течение исследуемого периода прослеживались тенденции увеличения доли Украины в мировой структуре экспорта наукоемких услуг.

Ключевые слова: экспорт услуг, отраслевая структура экспорта услуг, доля Украины во внешней торговле услугами, тенденции отечественного экспорта и импорта услуг.

PROTSENKO I. V.

postgraduate student

Kiev Taras Shevchenko National University

THE STRUCTURE OF UKRAINE'S FOREIGN SERVICE TRADE

In article the current state of Ukraine's foreign trade service, its position in world trade service, and individual components of the country's export of service potential are analyzed. The contemporary trends in the development of Ukraine's international service trade are discovered, the dynamics, structure and patterns of development of export and import services in Ukraine for the period 2000 - 2013 was analyzed. The world market of services and Ukraine's foreign trade in service are analyzed, pre-conditions of participation of Ukraine are explored in the international market of transport services, development of national segment of world market of financial, business, ICT and other services. Branch structure of foreign trade in services was studied and the growing role of Ukraine as an important participant world market was revealed, about it evidence the growth of particles in Ukraine exports and imports a range of services, including services in ICT. Overall, during the study period the trends of increasing the share of Ukraine in world export structure of knowledge-intensive services were observed.

Keywords: export service, branch structure of services exports, the share of Ukraine's foreign trade in services, the trend of domestic exports and imports of services.

protsenko.igor@ukr.net

Постановка проблеми. Сектор послуг є сьогодні важливим джерелом створення доданої вартості, робочих місць та фактором, що опосередковано впливає на продуктивність

всієї економіки. Тому дослідження структури та динаміки зовнішньої торгівлі послугами, виявлення тенденцій та закономірностей зовнішньої торгівлі є актуальними завданнями сьогодення що потребує детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів функціонування вітчизняного ринку послуг та місця України у світовому ринку послуг присвячено ряд робіт таких науковців, як І. Бураковський, В. Геєць, А. Гриценко, А. Дугінець, Г. Климко, З. Луцишин, Ю. Макогон, О. Нестеренко, Ю. Пахомов, А. Поручник, О. Рогач, А. Румянцева, В. Савчук, А. Філіпенко, О. Шнирков, В. Якубенко, та ін.

Постановка завдання. Відтак, метою даної статті є аналіз динаміки та структури вітчизняного експорту та імпорту послуг в галузевому розрізі, виявлення тенденцій та закономірностей в зовнішній торгівлі послугами України.

Виклад основного матеріалу. На відміну від товарної торгівлі в торгівлі України послугами в останні роки, як і за весь досліджуваний період, існує стійке позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Це свідчить про те, що Україна є нетто експортером послуг. Втім в галузевому розрізі ситуація не така однорідна. Так, вітчизняний транспортний сектор, який робить досить суттєвий вклад в ВВП та є найважливішою статтею експорту послуг (майже 42 % в структурі всього експорту послуг у 2013 р.). Така висока питома вага транспортних послуг у структурі експорту послуг пояснюється наявністю в Україні досить розвиненої інфраструктури трубопровідного, водного та залізничного транспорту. Вигідне географічне положення обумовлює важливе значення України як транзитної держави. Втім наявний в Україні транзитний потенціал, обумовлений, як зазначалось вище, вигідним географічним положенням, не використовується в повній мірі. Дана ситуація в певній мірі обумовлена певними політичними міркуваннями країн основних постачальників енергоресурсів на ринки Європейського Союзу, і в більшій мірі станом транспортного сектору вітчизняної економіки. Натепер показники якості транспортної інфраструктури, безпеки, енергоефективності та ін. значно нижчі від тих, що диктуються сучасними вимогами. Така ситуація призвела до певного переформатування транзитних потоків в обхід України. Хоча протягом досліджуваного періоду частка України в світовому експорті послуг трималася на рівні 0,8 % – 1 %, а зовнішньоторговельне сальдо за цим видом послуг зросло до майже 4 млрд дол. США в 2013 році (5,2 млрд дол. США в 2011 році) (рис. 1), питома вага транспортних послуг в структурі експорту послуг України скоротилася з майже 77 % до 42 %. Слід відмітити, що таке переформатування структури експорту послуг відбулося в силу випереджального зростання обсягів експорту інших видів послуг, а не скорочення обсягів експорту транспортних послуг (в вартісному вираженні). Втім, реалізація наявного транзитного потенціалу України може сприяти збільшенню ролі транспортного сектору в експорті послуг.

Туризм, нині, є важливою частиною світової економіки, на користь цього свідчить суттєва частка туризму у світовому ВВП (близько 9 %), а в 2013 році сфера туризму забезпечила близько чверті всього світового експорту послуг. Згідно з даними Міжнародної туристичної організації сфера туризму – це важливе джерело зайнятості, в 2011 році тут працювало понад 235 млн осіб. Щодо чисельності осіб, що користуються даними послугами, то в 2012 році ця цифра сягнула понад 1 млрд осіб (загалом з 1990 року обсяги туристичних потоків збільшились більш як в 2 рази).

Тенденції розвитку сфери туризму в Україні в загальному співпадають із загальносвітовими. Так, частка туристичних послуг в структурі експорту послуг з 2000 року до 2013 року зросла з 10 % до 26 %, а в структурі імпорту – з 18 % до 37 %. Слід відмітити також, що протягом досліджуваного періоду значно зросла роль України в світовій торгівлі послугами (рис. 2). Частки експорту та імпорту України в світовій структурі торгівлі до 2005 року були приблизно рівними, з 2006 року до 2008 року експорт туристичних послуг перевищував імпорт, внаслідок чого в 2008 році були відмічено найзначніше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зазначеними послугами (майже 1,75 млрд дол. США). В 2009 році, в зв'язку з кризовими явищами в економіці, відбулось зниження показників зовнішньої

торгівлі туристичними послугами, надалі, з 2009 простежується тенденція випереджального зростання обсягів імпорту даних послуг (сальдо в 2013 році – -0,68 млрд дол. США).

Рис. 1. Показники зовнішньої торгівлі України транспортними послугами за 2000–2013 рр., складено автором за даними (тут і далі джерелом даних про обсяги експорту та імпорту в розрізі груп послуг є база даних Світової організації торгівлі [1])

Третя найбільша за обсягами експорту у 2013 група послуг – інші бізнес-послуги. До цієї групи послуг, як вже згадувалось в роботі, відносять обслуговування торгових операцій, лізинг, юридичні послуги, консалтинг, послуги зі зв'язків з громадськістю, маркетингові дослідження, вивчення громадської думки, інжиніринг та ін.

Рис. 2. Показники зовнішньої торгівлі України туристичними послугами за 2000–2013 рр.

Частка зазначеної групи у структурі експорту послуг України з 2000 року зросла майже в двічі, а в структурі імпорту, навпаки зменшилась з 22,2 % у 2000 році до 13,2 у 2013 році. Загалом зовнішня торгівля України даними послугами демонструє позитивну динаміку. Так, торговельне сальдо, що до 2005 року характеризувалось від'ємними величинами, з 2006 року

перетворилося на додатне, і з 2010 року стабільно зростає (1,1 млрд дол. США у 2013 році). Частка України в світовому експорті послуг зазначеної групи зросла з майже 0,1 % у 2000 році до 0,26 % у 2013 році, частка в імпорті коливалася протягом періоду з майже 0,14 % до 0,34 %. Дані тенденції свідчать про закріплення за Україною ролі нетто експортера зазначених послуг (надання яких, в основній своїй масі, вимагає високого рівня кваліфікації та спеціальних знань) (рис. 3).

У 2012 році в структурі світового ринку інформаційних технологій 49% витрат припадало на обладнання, 32% – на послуги в сфері ІТ (без урахування телекомунікаційних послуг) і 19% – на розробку програмного забезпечення. Втім, в розрізі національних економік структура ІТ-ринку значно різниться.

Рис. 3. Показники зовнішньої торгівлі України іншими бізнес-послугами за 2000–2013 рр.

Для розвинених країн характерне переважання сукупної частки витрат на ІТ-послуги та розробку програмного забезпечення; в країнах, що розвиваються превалюють витрати на обладнання (наприклад для США характерна така структура витрат: ІТ-послуги – 43%, розробка програмного забезпечення – 29%, обладнання – 28%; для Китаю характерна інша структура витрат – 13,8%, 6,9% і 79,3%, відповідно). Значні обсяги ринку інформаційних технологій і високі темпи його зростання є широким полем можливостей для українських ІТ-компаній. Сучасні тенденції розвитку українського ІТ-сектора свідчать про зростання значущості України як важливого глобального центру офшорного програмування. Протягом останнього десятиліття український ІТ-сектор зростав високими темпами і зараз Україна входить до числа країн найбільших експортерів ІТ-послуг у світі. Основні напрямки розвитку ІТ-сектора в Україні – це ІТ-аутсорсинг і розробка програмного забезпечення. На сьогодні Україна – один з найбільш привабливих напрямків аутсорсингу в Європі. У 2011 році країна була удостоєна звання «аутсорсинговий напрямок року» в рамках «European Outsourcing Excellence Awards» [2].

Протягом всього досліджуваного періоду спостерігалось зростання частки України в світовому обсязі експорту комп'ютерних та інформаційних послуг, з 0,01 % у 2000 році до 0,48 % у 2013 році, частка в імпорті зазначених послуг знаходилась в діапазоні від 0,08 % до 0,18 %. В 2013 році було зафіксоване найбільше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі цими послугами яке склало близько 0,95 млрд дол. США, загалом за обсягами експорту, станом на 2013 рік, це четверта найбільша група послуг (7 % від всього експорту послуг) (рис. 4).

За оцінками фонду «Global Foundation Technology» експортоорієнтований ІТ-аутсорсинг – один з найдинамічніших напрямів розвитку бізнесу в українській сфері ІТ [2].

Вигідне географічне положення, культурні особливості, великий резерв робочої сили та значний науковий потенціал відіграють важливу роль у формуванні аутсорсингового ландшафту України. В даний час галузь інформаційних технологій є однією з найбільш інвестиційно привабливих в Україні, що пов'язано не тільки з можливостями української економіки, але і з загальною кон'юнктурою світового ринку.

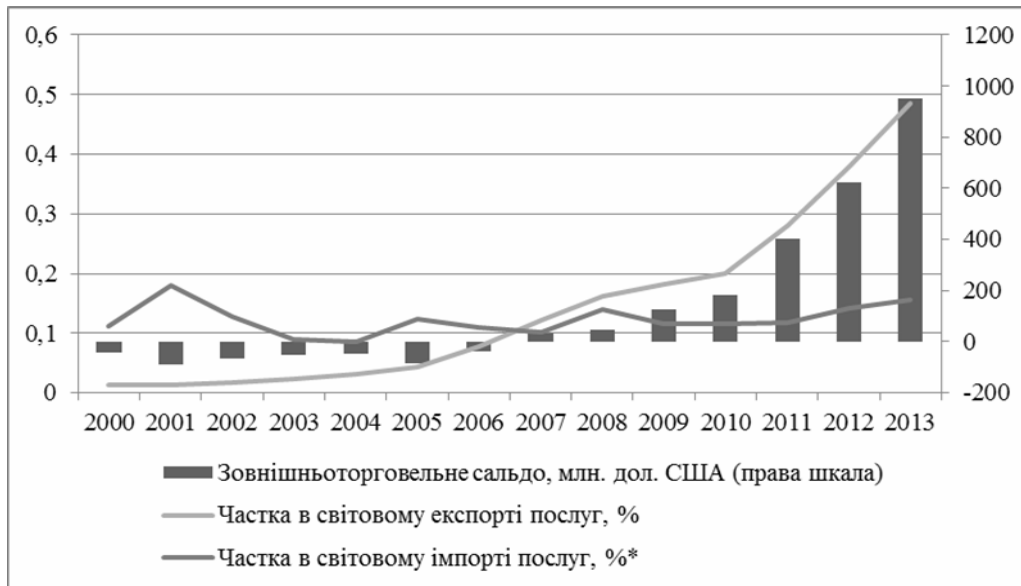

Рис. 4. Показники зовнішньої торгівлі України комп'ютерними та інформаційними послугами за 2000–2013 рр.

За обсягами експорту послуг у 2013 році п'яту позицію займали комунікаційні послуги – 3,1 % в структурі всього експорту послуг, слід також відмітити, що частка цих послуг в експорті зросла з 2,3 % у 2000 році. Частка зазначених послуг в імпорті протягом досліджуваного періоду, навпаки, скоротилась з 3,8 % до 2 %. На початку досліджуваного періоду для торгівлі даними послугами було характерно незначне від'ємне сальдо, але вже з 2003 року воно перетворилось на додатне і досить стабільно зростало до кінця досліджуваного періоду (окрім 2008 та 2012, 2013 років). З 2000 року до 2013 частка України в світовому експорті комунікаційних послуг зросла з 0,26 % до 0,5 %, а в імпорті зменшилась з 0,28 % до 0,14 % в 2012 році та знову зросла до 0,27 % в 2013 році. Таким чином, величина зовнішньоторговельного сальдо комунікаційних послуг в 2013 році становила 0,28 млрд дол. США (найбільше сальдо зафіксовано в 2011 році – 0,43 млрд дол. США).

На початку 2000-х років фінансовий ринок України був одним із найпривабливіших в регіоні, як наслідок в наступні роки відбувалося нарощення присутності іноземних банків та збільшення іноземного капіталу в фінансовій системі України, вже на початок 2010-х в вітчизняній банківській системі діяло близько півсотні банків з іноземним капіталом. За даними НБУ частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків на кінець 2013 року становила 34 %. Така ситуація в фінансовому секторі крани обумовлює перевищення обсягів імпорту фінансових послуг над їх експортом. Загалом, протягом досліджуваного періоду відбулося збільшення питомої ваги фінансових послуг у зовнішній торгівлі послугами України, так їх експорт зріс з 0,6 % до 1,8 %, а імпорт – з 2,9 % до 6,5 %. Частка України в світовому імпорті фінансових послуг стрімко зростала з 2001 року (0,07 %) до 2008 року (0,49 %), після чого почалось зниження, що тривало до кінця періоду (0,3 %). Частка в світовому експорті послуг має схожу динаміку з піком у 2010 році (0,17 %) та зниженням до кінця періоду (0,1 %). Зовнішньоторговельне сальдо України за даним видом послуг протягом всього досліджуваного періоду було від'ємним і зросло з -0,05 млрд дол. США у 2001 році до -0,65 млрд дол. США, найбільше від'ємне сальдо зафіксовано в 0,98 млрд дол. США (рис. 6).

Рис. 5. Показники зовнішньої торгівлі України комунікаційними послугами за 2000–2013 рр.

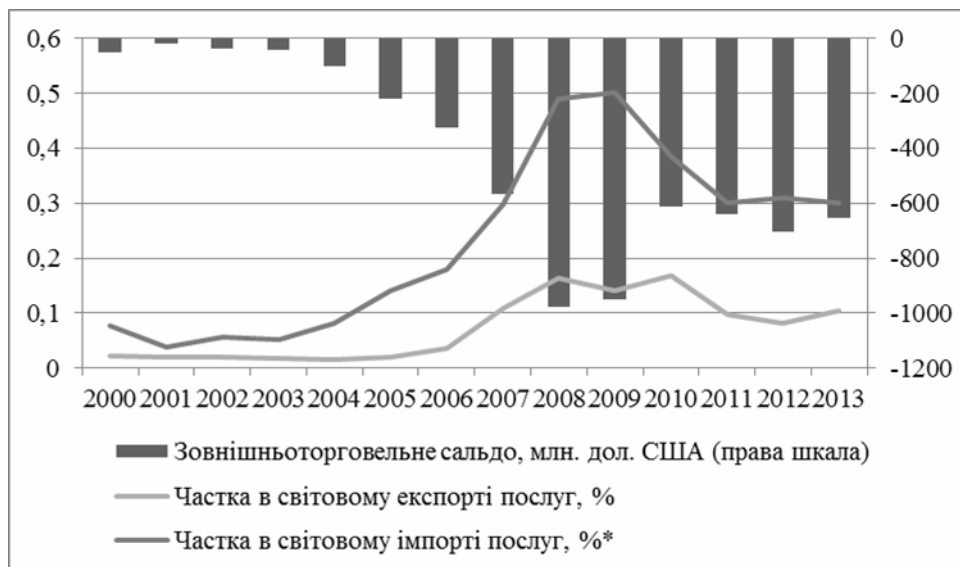

Рис. 6. Показники зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами за 2000–2013 рр.

Будівельні послуги це сьома за обсягами експорту в 2013 році група послуг (1,4 % в структурі експорту всіх послуг), обсяг експорту послуг даної групи протягом досліджуваного характеризувався незначним зростанням. Частка імпорту будівельних послуг в структурі імпорту послуг, навпаки значно знизилась з 6,6 % у 2000 році до 1,4 % у 2013 році. Схожі тенденції характерні і для часток України в світовій структурі експорту та імпорту будівельних послуг. Так частка України в світовому експорті даних послуг зросла з 0,13 % у 2000 році до 0,26 % у 2013 році. Динаміка частки України в світовому імпорті цих послуг має нелінійний характер, але простежується низхідна тенденція (на початку періоду, в 2001 році – 1,46 %, в 2013 році – 0,21 %). Величина зовнішньоторгівельного сальдо торгівлі будівельними послугами також змінюється нелінійно, але до 2005 року воно було від’ємним, а з 2006 року і до кінця періоду (за виключенням 2012 року) – додатним (рис. 7).

Частка роялті та ліцензійних платежів у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зросла з 0,02 % до 0,9 %, а в структурі імпорту зменшилась з 25,6 %

до 6,9 % (рис. 8). Частка України в світовому експорті роялті та ліцензійних платежів зростає з 0,001 % у 2000 році до 0,05 % у 2013 році, частка в світовому імпорті даних послуг знизилась з 0,72 % у 2000 році до 0,35 % у 2013 році. Зовнішньоторговельне сальдо за даним видом послуг протягом всього досліджуваного періоду було від'ємним, найнижче значення було зафіксовано 2013 року – 0,9 млрд дол. США. Така ситуація свідчить про те, що Україна є нетто імпортером технологій та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Рис. 7. Показники зовнішньої торгівлі України будівельними послугами за 2000–2013 рр.

Рис. 8. Роялті та ліцензійні платежі України за 2000–2013 рр.

Частка персональних культурних та рекреаційних послуг у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зростає з 0,08 % до 0,6 %, в структурі імпорту – з 0,4 % до 2,1 % (рис. 9). Частка України в світовому експорті культурних та рекреаційних послуг зростає з 0,02 % у 2000 році до 0,27 % у 2013 році, частка в світовому імпорті даних послуг збільшилась з 0,07 % у 2000 році до 0,77 % у 2013 році (пікові значення часток України в світовому експорті та імпорті даного виду послуг були зафіксовані відповідно в 2008 році – 0,63 % та 2007 році – 0,84 %).

Рис. 9. Показники зовнішньої торгівлі України персональними культурними та рекреаційними послугами за 2000–2013 рр.

Зовнішньоторговельне сальдо культурних та рекреаційних послуг знижувалось протягом всього досліджуваного періоду, найнижче значення було зафіксовано в 2013 році – 0,21 млрд дол.

Частка страхових послуг у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зростає з 0,1 % до 0,2 %, а в структурі імпорту знизилась з 3,3 % до 1 %. Частка України в світовому експорті страхових послуг зростає з 0,01 % у 2000 році до 0,04 % у 2013 році, а частка в світовому імпорті даних послуг зменшилась з 0,3 % у 2000 році до 0,15 % у 2013 році (пікове значення частки України в світовому імпорті даного виду послуг було зафіксовано в 2003 році – 1,07 %, щодо експорту то пікові значення цього показника припадають на 2006–2007 рр. – 0,11 %). Зовнішньоторговельне сальдо страхових послуг було від’ємним протягом всього досліджуваного періоду, мінімальні значення були зафіксовано в 2003 та 2004 р., відповідно – -0,57 млрд дол. США та -0,4 млрд дол. США (рис. 10).

Рис. 10. Показники зовнішньої торгівлі України страховими послугами за 2000–2013 рр.

Загалом, сектор послуг є сьогодні важливим джерелом створення доданої вартості, робочих місць та фактором, що опосередковано впливає на продуктивність всієї економіки. В результаті досліджень динаміки та галузевої структури зовнішньої торгівлі послугами України за період 2000–2013 рр. встановлено наявність тенденцій зростання ролі України як

нетто експортера деяких наукоємних послуг та послуг, надання яких потребує спеціальних знань. В рамках дослідження виявлено, що протягом аналізованого періоду, загалом, відбувалося зростання участі України в світовій торгівлі послугами, про що свідчить зростання часток України в експорті та імпорті ряду послуг.

В контексті пошуку нових, більш ефективних шляхів інтеграції до світової економіки, саме розвиток зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг може стати основою стратегічного розвитку України на міжнародній арені. Крім того, вітчизняна економіка має порівняно високі можливості для такого розвитку. В першу чергу мова йде про вигідне географічне положення та місткий економічний потенціал для розвитку транспортної інфраструктури та туризму. Крім того, розвиток науки та технологій, порівняно високий рівень розвитку людського потенціалу, кваліфікована робоча сила є необхідним підґрунтям для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, програмного забезпечення, електронної та мобільної торгівлі, поглиблення процесів інформатизації вітчизняної економіки. Дані фактори можуть стати потужними стимуляторами економічного розвитку України та забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках.

Список використаних джерел

1. WTO: Statistics database: Trade in commercial services. URL : <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBView>
 2. Ukraine won ITO Destination of The Year Award 2011. Association of Ukrainian IT Outsourcing companies. URL: <http://hi-tech.org.ua/ukraine-won-ito-destination-of-the-year-award-2011/>
 3. Єріна І. В. Збалансованість зовнішньої торгівлі послугами на окремих сегментах українського ринку / І. В. Єріна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2014. – № 154. – С. 104 – 108.
 4. Мельник Ю. Формування стратегічних пріоритетів України на міжнародному ринку послуг / Ю. Мельник // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2007. – № 4. – С. 72–83.
-